

ชะนีตาบอดจะมีชีวิตอยู่ในป่าได้อย่างไร!

How a blind gibbon would survive in the wild!

สุวิทย์ พันนาดี^{1*}, อวัช นิติกุล², โอวาท มะปรัง¹, ภมร สัมพันธ์มิตร¹ และ นงนุช จันทรเพ็ญ¹

Suwit PUNNADEE^{1*}, Awat NITIKUL², Owart MAPRANG¹, Phamon SAMPHANTHAMIT¹ and Nongnut JANPEN¹

¹โครงการคืนชะนีสู่ป่า มูลนิธิช่วยชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, ²เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาพระแหวง

¹Gibbon Rehabilitation Project (Wild Animal Rescue Foundation of Thailand), ²Khao Phra Theaw Non-hunting Area

*Corresponding author: tum@gibbonproject.org

Abstract

Gibbons, good candidates for rehabilitation, must be strong and healthy without injuries, a blind or partially sighted that might impair their locomotive abilities. The Gibbon Rehabilitation Project, Thailand, has released one of white-hand gibbon (*Hylobates lar*) families, consisting of parents, infant and “Sabai”, their 3-year old young. “Sabai”, a captive-born female, has lost her right sight at birth because of unilateral congenital glaucoma. She was tested her motilities in the crown of the natural forest before release to the wild. She proved that her disability of no vision in one eye was not an obstacle to swing up and down around the treetops. Moreover, after being set free for a few months in Khao Phra Thaew forest, “Sabai” could normally live in the jungle with her family group like other wild gibbons. “Sabai” becomes our pride of her success in the natural evergreen forest.

การปล่อยชะนีใน “โครงการคืนชะนีสู่ป่า” ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิช่วยชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย ร่วมกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาพระแหวง จ. กูเก็ด มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นโครงการที่นำชะนีของกลางที่ทางกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชจับยึดมา รวมทั้งชะนีที่เจ้าของไม่ต้องการแล้ว มาฟื้นฟูเพื่อปล่อยคืนสู่ป่าธรรมชาติ โดยได้ประยุกต์กระบวนการดำเนินงานจาก Thai Gibbon Population and Habitat Viability Analysis Workshop (Tunhikorn, *et al.*, 1994) และ Guidelines for Nonhuman Primate Re-introductions (IUCN/SSC, 2002) โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ วอเรน บรอกเคิลแมน คอยให้คำปรึกษา

การคัดเลือก “ชะนี” เข้าสู่กระบวนการพักฟื้นก่อนปล่อยเข้าสู่ป่าธรรมชาตินั้น ต้องมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี และไม่มีควมบกพร่องใด ๆ ที่จะส่งผลเสียต่อความสามารถในการเคลื่อนที่ (Brockelman, 1994; Morin, 1994), ไม่มีความพิการใด ๆ (Beck *et al.*, 1994) ฉะนั้นไม่ว่าในรายที่ตาบอดสนิทหรือเพียงบางส่วนก็ล้วนไม่เหมาะที่จะปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ (Brockelman *et al.*, 1994) เนื่องจากดวงตาทั้งสองข้างของวานรชั้นสูงอย่างชะนีและมนุษย์เรานั้น จะช่วยในการมองเห็นแบบ 3 มิติ ซึ่งจะทำให้การกระโดดต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ฉะนั้นหากมองวัตถุด้วยตาข้างเดียวก็ทำให้การกระโดดผิดไป อีกทั้งก่อนหน้านี้อีกไม่เคยมีรายงานใดที่ระบุว่า ชะนีตาบอดสามารถดำรงชีวิตอยู่ในป่าได้

“สบาย” เป็นชะนีมือขาวเพศเมียที่ตาบอดข้างหนึ่งด้วยโรคต้อหินมาแต่กำเนิด เกิดในกรงเลี้ยงเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2543 ณ ศูนย์ฝึกและพักฟื้นชะนี น้ำตกลบแบบ โดยอยู่ในกรงขนาด 3x6x5 เมตร มีทางเชื่อมต่อกับกรงให้อาหารขนาด 2x2x2 เมตร กับครอบครัว ต่อมาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2547 ได้ย้าย “สบาย” และสมาชิกในครอบครัวไปอยู่ในกรงฝึกขนาด 4x4x6 เมตร มีทางเชื่อมต่อกับกรงให้อาหารขนาด

1.5x1.5x1.5 เมตร ซึ่งเป็นกรงฝึก "Training Cage" ในป่า และในวันที่ 12 ตุลาคม 2547 ได้ทดสอบความสามารถของ "สบาย" ในการเคลื่อนที่ ห้อยโหนและกระโดดไปมาบนต้นไม้ โดยปล่อยออกจากกรงเพียงลำพังเป็นเวลา 3 ชั่วโมง แล้วประเมินคร่าว ๆ จากประสบการณ์ของผู้เขียนและเจ้าหน้าที่ ซึ่งพบว่ามันมีความสามารถดังกล่าวไม่ต่างจากชะนีปกติ จากนั้นจึงปล่อยให้มันกลับเข้ากรงตามเดิม

ขณะปล่อยสบายออกมาทดสอบการเคลื่อนที่ เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2547 ภาพโดย โอวาท มะปราง

Testing for locomotor abilities out side the "Traning Cage" on 12 October 2004 photo by Owart Maprang

ขณะหากินกับแม่ในป่า เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2548 ภาพโดย โอวาท มะปราง

Foraging with her mother on 3 November 2005 Photo by Owart Maprang

ต่อมาเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2547 ได้ย้ายชะนีกลุ่มนี้ไปปรับสภาพในกรงชั่วคราว "Acclimatisation Cage" กลางป่า เป็นกรงขนาด 2x4x2 เมตร โดยติดตั้งสูงจากพื้น 8 เมตร อยู่ห่างจากพื้นที่หากินของชะนีกลุ่ม "โฮป" และกลุ่ม "อรุณ" 150-200 เมตร ชะนีสองกลุ่มดังกล่าวได้ปล่อยไปก่อนหน้านี้ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2545 และ 15 สิงหาคม 2546 ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดสามารถดำรงชีวิตในป่าได้แล้ว จากนั้นเมื่อวันที่ 10

ธันวาคม 2547 จึงปล่อยชะนีกลุ่มใหม่นี้ออกจากกรง แล้วติดตามศึกษาพฤติกรรมตามขั้นตอนปกติที่ถือปฏิบัติมา ในอีกสี่วันถัดมาชะนีกลุ่มนี้ก็เริ่มส่งเสียงร้องโต้ตอบกันและกับกลุ่มข้างเคียง (duet and inter-group vocalization) แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวของ “สบาย” เริ่มสร้างอาณาเขต ณ บริเวณนี้แล้ว เช่นเดียวกับการศึกษาก่อนหน้าที่ปล่อยกลุ่มชะนีในเกาะเกล็ดแก้ว จ. ชลบุรี ซึ่งจะร้องโต้ตอบกันกับชะนีกลุ่มข้างเคียงก็ต่อเมื่อพวกมันสามารถจับคู่ จัดกลุ่ม และสร้างอาณาเขตได้แล้วเท่านั้น (Brockelman *et al.*, 1973)

การเก็บข้อมูลวิจัยในรายงานฉบับนี้เริ่มตั้งแต่วันที่ปล่อยจนถึงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2548 จากนั้นจึงหยุดให้อาหาร ในการเก็บข้อมูลนั้นจะกระทำได้เมื่อมีจำนวนอาสาสมัครเพียงพอ โดยเริ่มตั้งแต่เช้ามืด ณ จุดให้อาหาร แล้วออกติดตามตลอดทั้งวันจนกระทั่งชะนีขึ้นต้นไม้นอน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS ซึ่งตลอดระยะเวลาการศึกษาดังกล่าวสามารถเก็บข้อมูลได้เพียง 264 ชั่วโมง ใน 29 วัน เนื่องจากเป็นช่วงพีคภัยสึนามิจึงทำให้ขาดแคลนอาสาสมัครไปหลายเดือน อย่างไรก็ตามพบว่า ชะนีกลุ่มนี้ใช้ต้นไม้นอน 20 ต้น และกินอาหาร 13 ต้น มีอาณาเขต 7 เฮกแตร์ และ พื้นที่หากิน 15.75 เฮกแตร์

ในการสังเกตพฤติกรรมนั้นใช้แบบเน้นเฉพาะตัว (Focal sampling method) ด้วยวิธี Instantaneous sampling บันทึกทุก 2 นาที ส่วนตำแหน่งของชะนีบันทึกทุก 10 นาที โดยระบุตำแหน่งในแต่ละ ¼ เฮกแตร์ (50x50 เมตร) ซึ่งเป็นวิธีเดียวกันกับที่ Bartlett (1999) ติดตามศึกษาชะนีมือขาวที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จากสัดส่วนพฤติกรรมของสบายที่วิเคราะห์ออกมาพบว่า มีแนวโน้มไปในทางเดียวกันกับชะนีมือขาวในธรรมชาติที่เขาใหญ่ Bartlett (1999) และชะนีที่อยู่ในธรรมชาติที่ทาง “โครงการคืนชะนีสู่ป่า” ได้ปล่อยไปในเขาพระแทวก่อนหน้านี (Ravasi, 2004; Punnadee and Ravasi, 2004) กล่าวคือ “สบาย” ใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันหาอาหาร (69.9% และ 58.1%) รวมทั้งการพักผ่อน (14.8% และ 16.2%) ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปี 2548 พฤติกรรมของมันยังมีแนวโน้มใกล้เคียงกับชะนีที่ศึกษาก่อนหน้านี้มากขึ้น นั่นคือการหาอาหารลดลง แต่การพักผ่อนเพิ่มขึ้น

จากการปล่อย “สบาย” คืนสู่ป่าธรรมชาติที่เขาพระแทวได้ไม่กี่เดือน ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ตาที่มีดบาดข้างหนึ่งนั้น ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการห้อยโหนโจนทยานไปตามเรือนยอดไม้ สามารถดำรงชีวิตและหาอาหารป่าได้ไม่ต่างจากชะนีปกติทั่วไป “สบาย” ชะนีที่ดวงตาพิการข้างหนึ่งด้วยโรคต้อหินมาแต่กำเนิด เกิดและเติบโตขึ้นมาในกรงเลี้ยง กระทั่งปล่อยคืนสู่ป่าพร้อมกับครอบครัวของมัน สามารถพัฒนาตัวเองเป็นชะนีป่าได้อย่างภาคภูมิในที่สุด นับเป็นความภูมิใจของทีมงานทุกคน

เอกสารอ้างอิง

- Bartlett T.Q. 1999. Feeding and ranging behavior of the white-handed gibbon (*Hylobates lar*) in Khao Yai National Park, Thailand. Ph.D. diss. Washington Univ., St. Louis.
- Beck B.B., Rapaport L.G., Stanley Price M.R., and Wilson A.C. 1994. Reintroduction of captive-born animals. In: PJS Olney, GM Mace, and TC Feistner (eds) *Creative Conservation: Interactive Management of Wild and Captive Animals*. Chapman and Hall, London, pp. 267-286
- Brockelman W.Y. 1994. Criteria for Rehabilitation of Gibbons. In S Tunhikorn, *et al.* (eds): *Population and Habitat Viability Analysis Report for Thai Gibbons: Hylobates lar and H. pileatus*. Apple Valley, MN: IUCN/SSC Conservation Breeding Specialist Group, pp. 97-100.
- Brockelman, W.Y., Ratanaporn P., Redford T., and Morin, T.D. 1994. Working Group Report: Gibbon Rehabilitation and Release. In *Population and Habitat Viability Analysis Report for Thai Gibbons: Hylobates lar and H. pileatus* (Ed. Tunhikorn, S. *et al.*) pp. 87-90. Apple Valley, MN: IUCN/SSC Conservation Breeding Specialist Group.
- Brockelman W.Y., Ross B.A, and Pantuwatana S. 1973. Social correlates of reproductive success in the gibbon colony on Ko Klet Kaeo, Thailand. *Am. J. Phys. Anthropol.* 38(2): 637-640.
- IUCN/SSC. 2002. Guidelines for nonhuman primate re-introductions. *Re-introduction News* 21 special issue
- Morin T.D. 1994. Gibbon rehabilitation procedures in Thailand. *Journal of Wildlife Rehabilitation* 17(13):3-6. 11.
- Punnadee, S. and Ravasi, D. 2004. Ecology and behaviour of re-introduced White-handed Gibbon (*Hylobates lar*) in Khao Phra Theaw Non-hunting Area, Phuket. *Journal of Wildlife in Thailand* 12(1): 118-149.
- Ravasi, D. 2004. Phuket's forest sings again: A survey of a group of white-handed gibbons (*Hylobates lar*) released in Khao Phra Thaew Non-Hunting Area, Phuket, Thailand. pp. 50-63. Unpublished report
- Tunhikorn, S., Brockelman, W.Y., Tilson, R., Nimmanheminda, U., Rantanakorn, P., Cook, R., Teare, A., Castle, K., and Seal, U. (eds.). 1994. *Population and Habitat Viability Analysis Report for Thai Gibbons: Hylobates lar and H. pileatus*. IUCN/SSC Conservation Breeding Specialist Group, Apple Valley, Minn.